

MAKTAB O'QUVCHILARNI KASB-HUNARGA YO'NALTIRISHNING DOLZARBLIGI

Jalolova Gulnora Xusanbayevna

*Namangan viloyati Namangan shahar MMTB ga qarashli 35-umumiy o'rta
ta'lim maktabi psixologi*

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada yosh avlodni kasb hunarga bo'lgan qiziqishlarini inobatga olgan holda ularni kasbiy bilimlarini oshirish va to'g'ri kasb tanlashlari, hamda maktab psixologlarining bu boradagi olib boradigan ishlari, uning o'rni va ahamiyati to'g'risida fikr-mulohazalar keltirib o'tilgan.*

***Kalit so'zlar:** Kasb-hunar, qiziqish, layoqat, o'ziga ishonch, kelajak, qat'iyat, ustoz, shogirt, ta'lim-tarbiya, fikrlar xilma-xilligi*

Kirish

Bugungi kunda, inson ruhiyatni o'rganish, tadqiq qilish, qiziqishidan kelib chiqib kasb-hunarga yo'naltirish va rivojlantirishga jiddiy e'tibor berish masalasi ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotning yetakchi vazifalaridan biri bo'lib kelmoqda. Prezidentimiz tomonidan yosh avlodga yaratilayotgan imkoniyatlar, shart-sharoitlar yoshlarni ta'lim-tarbiya olishida, kelajakda kasb-hunar egallashiga va yetuk kadr bo'lib chiqishiga poydevor bo'lmoqda. Ta'lim-tarbiya jarayonida o'quvchilarni kelajakda o'z o'rnini topishi va davlatimiz rivojiga o'z hissasini qo'shishi uchun ularni kasb-hunarga yo'naltirish, qiziqishlari bo'yicha kelajakda mutahassis kadr bo'lib yetishishi uchun ta'lim tizimida bir qator tavsiyalar, qaror va buyruqlar mavjud. Yurtimizda olib borilayotgan barcha islohotlarning eng asosiy maqsadi yosh avlodni har tomonlama yetuk va barkamol qilib tarbiyalash, hamda kelajak uchun mustahkam poydevor qurishdan iborat. Bu poydevor sog'lom, yetuk va barkamol shaxslarni tarbiyalab voyaga yetkazish natijasida yaratiladi. Zamonaviy ta'limni tashkil etishga qo'yiladigan muhim

talablardan biri ortiqcha ruhiy va jismoniy kuch sarf etmay, qisqa vaqt ichida yuksak natijalarga erishishdir. Qisqa vaqt orasida muayyan nazariy bilimlarni o'quvchilarga yetkazib berish asosida ma'lum faoliyat ko'nikma va malakalarni shakillantirish faoliyatini nazorat qilish, ular tomonidan egallangan nazariy va amaliy bilimlar darajasini baholash bugungi kundagi zamonaviy o'qituvchida yuksak pedagogik mahoratni, ta'lim jarayoniga nisbatan yangicha yondashuvni talab etadi. Bugungi kunda rivojlangan mamlakatlardan o'quvchilarning o'quv va ijodiy faolliklarni oshiruvchi, ta'lim-tarbiya jarayoning samaradorligini kafolatlovchi pedagogik texnologiyalarni qo'llashga doir katta tajriba to'plagan bo'lib, bu tajriba asosini interfaol metodlar tashkil etmoqda.

Asosiy qism

Hozirgi kunda umumiy o'rta ta'lim muassasasining amaliyotchi psixologlari tomonidan o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish ishlari keng ko'lamda tashkil etib kelinmoqda. Misol uchun olib borilayotgan ishlarga qisqacha to'xtalib o'tamiz:

1. O'quvchilarni kasb-hunar kolleji va oliy ta'limga olib borish, ta'lim tizimi bilan tanishtirish;
2. Maktabda "Kasblar guldastasi", "Kasbim fahrim", "Men tanlagan kasb", "Kasb tiplari", "Odam-tabiat", "Odam-odam" kabi ko'plab tadbirlarni tashkil etilishi;
3. Ertalabki saflanishda kasblar to'g'risida kichik maruzalarning tashkil etilishi;
4. Maktabning kirish qismida "Kasblar burchagi" ning tashkil etilishi
5. 6-11-sinflarda kasb tanlash motivini aniqlash, intellekt tiplari, kasb talash kabi ko'plab metodikalarning o'tkazilishi va natijalar tahlil etilib tavsiyalar ishlab chiqilishi;
6. Sinflarda trening va davra suhbatlarining tashkil etilishi;
7. O'quvchilarni to'garaklarga yo'naltirilishi va nazorat etilishi;
8. Tashxis markazi tomonidan tashkil etilgan kasbim kelajagim platformasida o'quvchilar ishtirokini ta'minlanishi, nazorat etilishi;
9. Yuqori sinf o'quvchilarini "Ustoz-shogird" a'nanasi bo'yicha ish tashkil

etish va nazorat qilish;

10. Oliy ta'limga yo'naltirish bo'yicha maktabda hamkorlikda ish tashkil etish, bitiruvchilarni fan o'qituvchilariga biriktirish.

Yuqoridagi misollarni yana bir nechta sanash mumkin, maktab psixologi bu kabi ishlarni tashkillab olib borishi natijasida maktab o'quvchilari kelajakda kasb-hunar egallab, hayotda o'z o'rniga ega bo'lishadi. Mashg'ulotlarni bolalarni qiziqishlariga qarab tashkillash lozim. Boshlang'ich sinflardagi bolalarga ertaklarni tinglash va muhokama qilish, unga o'z fikrini bildirish, rebus, turli boshqotirmalarni yechiush bilan, ularning aqliy-intellektual qobiliyatini rivojlantirish orqali kasbga bo'lgan ilk qiziqishi rivojlantirib boriladi. 12-13 yoshga kelib esa o'quvchilarni ko'plab mashxur insonlar - olimlar, yozuvchilar, bastakorlar, rassomlarning ilm- fanga, adabiyot, musiqa va san'atga bo'lgan qiziqishlarini shakllantirib borishi mumkin. 15-16 yoshlarda o'quvchilarni kasbiy ma'lumotlar, kasblarning insonlarga qo'yadigan talablari, mehnat jarayonlarining xususiyatlari, mazkur kasblarni egallash borasida o'quvchilar o'rtasida har xil so'rovnomalar, suhbatlar tashkil etish maqsadga muvofiq. Ularni o'ziga yoqqan kasbga qat'iy qiziqish hosil qilish uchun zarur ma'lumotlar bilan tanishtirish, to'g'ri maslahatlar berib boorish, o'zining individual-psixologik xususiyatlariga mos keladigan kasb-hunarga yo'naltirish foyda beradi. Mazkur ishlarning dastlabki bosqichi albatta, umumiy o'rta ta'lim maktablarida faoliyat yuritayotgan amaliyotchi psixologlar tomonidan tashkil etiladi va nazoratga olinadi. Kasb-hunarga yo'naltirish jarayonida kasbiy o'zinini o'zi belgilashda o'quvchilar orasida ikkita toifadagi o'quvchilar ajralib turadi. Birinchilari, bu hayotda hali qiziq narsa topa olishmaydi. Shunday bo'ladiki, o'qituvchilar ularda biron bir fanga muhabbat uyg'ota olishmaydi va iste'dodlar hali ham tuproqqa ko'milgan holda bo'ladi, yashiringan holatda. Bunday bolalar yaxshi o'qishlari mumkin, lekin ular hech narsaga qaram emas, ularning hayoti zerikarli yoki sokin bo'lishi mumkin. Ikkinchi toifadagi bolalar ham o'qishda, ham boshqa turli xil faoliyat shakllari juda faol. Ular ham narsaga qiziqadi, bir vaqtning o'zida 3-4 ta to'garak, sport sessiyalarida qatnashadilar. Bundan

tashqari, ular muvaffaqiyatga erishadilar. Ular aytganidek, agar inson iste'dodli bo'lsa, u hamma narsada qobiliyatlidir. Psixologlarning fikricha, kasb tanlashda insonning psixologik xususiyatlari va kasbning tegishli xususiyatlari o'rtasidagi muvofiqlik juda muhimdir. Kasb qiziqarli bo'lishi kerak. Agar o'quvchi hayvonlarni, o'simliklarni yaxshi ko'rsa, kasbiy faoliyatida yovvoyi tabiat obyektlarini uchratishi u uchun qiziqarli bo'ladi. O'quvchi texnologiyani yaxshi ko'rsa, unga bo'lgan qiziqishi sizni muhandisdizayner yoki nazariy fizik faoliyatida qo'llab-quvvatlaydi. Har qanday kasb insonga "Kasbiy muhim sifatlar" deb ataluvchi fazilatlatlarga bo'lishini taqozo etadi – masalan, korrektorga e'tibor bering, rassom uchun xayoliy fikrlash va uni aks ettira olish. Shuning uchun, ma'lum bir kasbni tanlashda, sizda kasbiy ahamiyatga ega bo'lgan fazilatlariga mos keladigan qobiliyatlar bor yoki yo'qligini tushunish muhimdir. Shubhali vaziyatda, qobiliyatingiz maksimal bo'ladigan kasbni tanlashi, bu faoliyatda u eng katta muvaffaqiyatga erishadi. Maktab psixologi har bir o'quvchi bilan ishlash jarayonida undan olingan test natijalari va suhbatlar davomida natijalarga asoslanib kasb tanlashda ko'maklashadi. Kasb-hunarga yo'naltiruvchi kasbga oid o'quv qo'llanmalar va adabiyotlar bilan ta'minlash ishlarini olib borishi lozim. Farzandiga to'g'ri kasbhunar tanlashda ota-onalar ta'lim muassasalari bilan hamkorlikda ishlarni olib borishi bugungi kunning eng dolzarb masalalaridan biri bo'lib kelmoqda. Kasbhunarlar soni kun sayin ortib borayotgan bir davrda ota-onalar ular to'g'risida o'zlari to'liq ma'lumotlarga ega bo'lishlari lozim. Vazifa ani – yoshlarga ilm berish, kasb-hunar egallashi uchun shart-sharoitlar yaratish. Yoshlar kasbni layoqatiga ko'ra tanlashi, to'g'ri hayot tarzini shakllantirishi, jamiyatning ma'naviy hamda iqtisodiy rivojiga turtki bo'ladi.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash joizki Kasbiy mahorat ijtimoiy psixologik hodisa bo'lib, uning omillarini bilish kasbga to'g'ri yo'naltirishda katta ahamiyat kasb etadi. Sodda qilib aytganda, kasb tanlash har bir insonning shaxsiy ishi bo'lib, unga bevosita ta'sir ko'rsatish, bu ishni loyixalashtirish uchun ko'plab ishlarni tashkil etish lozim. Bu jarayonga ta'sir etuvchi omillar

orasida oila muhim ahamiyat kasb etadi. Oilda farzandning qiziqishlari, yosh xususiyatlaridan kelib chiqib munosabat bo'lsa, u borgan sari o'ziga nisbatan talabchan, intiluvchan bo'lib boraveradi. Shuning uchun psixologlar maktabda o'quvchilarning ota-onalarini kichik tadbirlar tashkil etib, ularga farzandlarini kasb-hunarga yo'naltirishda tavsiyalar berishi, davra suhbatlarini o'tkazishi, farzandlarining yosh xususiyatlarida qanday munosabatda bo'lishi kerakligini tushuntirishi lozim. Yoshlarni bolalikdan kasb-hunarga yo'naltirishdan maqsad o'sib kelayotgan avlodni kasbni ongli ravishda tanlashga tayyorlashdir. Kasbga yo'naltirishda yoshlarning kasbni erkin va mustaqil tanlashi uchun oiladagi cheklovlarni bartaf etish, maktabda qiziqishlari bo'yicha sharoitlar yaratish lozim. Xulosa o'rnida shuni aytish lozimki, farzandlarimizni kasb-hunarga yo'naltirishda har birimiz e'tiborli bolishimiz, ma'suliyatni his etgan holda, ularning taqdiri va kelajagi uchun barcha sharoit va qulayliklarni yaratishimiz, hamkorlikda ish tashkil etishimiz lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Abramova G.S. Vozrastnaya psixologiya. Toshkent 2005.
2. L.Beknazarova, M.Maxmudova. Ijtimoiy-psixologik trening. Toshkent 2016.
3. E.G'.G'oziyev. Psixologiya muammolari. Toshkent 1999.
4. R.Y.Toshtemirov, E.G'.G'oziyev Psixodiagnostika va amaliy psixologiya. Toshkent 2004.
5. Umumiy psixologiya, A.V.Petrovskiy, "O'qituvchi nashriyoti" – Toshkent, 1975.
6. V. Noskov, Rivojlanish psixologiyasi va yosh davr psixologiyasi, Vladivostok, 2003.
7. Sh.A.Do'stmuxammedova "O'quvchilarda o'quv faoliyatini boshqarish psixologiyasi" -Toshkent 2000-yil
8. J.G.Yuldoshev Ta'lim yangilanish yo'lida. Toshkent 2000-yil.